

ՅԻՇԱՏԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐՈՑ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ ԵՂԻՑԻ

2022թ. դեկտեմբերի 4-ին կարճատև ծանր հիվանդությունից հետո կյանքից հեռացավ Գյումրու երևելի ու լուսավոր մտավորականներից մեկը՝ Համազասպ Հակոբի Խաչատրյանը։ Կարծես երեկ էր, երբ հարազատներով և ընկերներով նշում էինք մեր

սիրելի Համազասպի (Համիկի) 70-ամյակը և հիմա ցավից կարկամած չենք հավատում, որ նրա երկրային կյանքն այդպես արագ ու հանկարծակի պիտի ընդհատվեր։ Կյանք ու լույս ճառագող, անարժաթ հայրորդի ու գործին անմնացորդ նվիրված, լայնախոհ գիտնական, անդավաճան ընկեր ու ընտանիքի բաղձալի հայր, մեր բոլորի Համիկը այլևս մեզ հետ չէ։

Համազասպ Խաչատրյանի ապրած բեղմնավոր կյանքը անկրկնելի մարդու և պրպտող գիտնականի անցած ուղու առհավատյան է։ Հայաստանյան և օտարերկրյա գիտական շրջանակներում մեծ հեղինակություն վայելող Համազասպը աչքի էր ընկնում իր անբռնազբոս ու անկրկնելի

կեցվածքով և հնագիտությանը ֆանատիկ նվիրվածությամբ։ Շիրակի հնագույն և միջնադարյան մշակութային հուշարձանների հայտնաբերման, դրանց խոր, մանրակրկիտ գիտական ուսումնասիրության և հանրահռչակման հարցը Հ. Խաչատրյան գիտնականի գերխնդիրն էր։ Եվ բնավ էլ պատահական չէր, որ 1994 և 1996թթ. Համազասպ Խաչատրյանի ջանքերով ադեռի վերքերը չապաքինած Գյումրիում անցկացվեցին Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությանը նվիրված առաջին հանրապետական գիտաժողովները, որոնք հետագայում դարձան ավանդական՝ ստանալով միջազգային կարգավիճակ։ Գաղափարակից ընկերների ու նրա համառ ջանքերով Գյումրիում 1997թ. ստեղծվեց ՀՀ մայրաքաղաքից դուրս առաջին ակադեմիական հայագիտական կառույցը՝ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը։

Համազասպ Հակոբի Խաչատրյանը ծնվել է 1952 թ. հուլիսի 15-ին Լենինականում։ 1959-1969 թթ. սովորել և ավարտել է Լենինականի թիվ 19 միջնակարգ դպրոցը,

1971-1972 թթ. սովորել է Լենինականի Մ.Նալբանդյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի բանասիրական ֆակուլտետում:

1972-1976 թթ. սովորել և ավարտել է Երևանի Խ. Աբովյանի անվան Հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտի պատմա-աշխարհագրական ֆակուլտետի պատմա-հասարակագիտական բաժինը:

1976-1977 թթ. աշխատում էր Դիլիջանի թիվ 3 միջնակարգ դպրոցում որպես պատմության ուսուցիչ: Ապա մեկ տարի խորհրդային բանակում ծառայելուց հետո 1978-1979 թթ. աշխատանքի է անցնում Լենինականի թեթև արդյունաբերական տեխնիկումում որպես ուսուցիչ, իսկ 1980-1986 թթ.՝ ՆԳ Լենինականի վարչության անչափահասության գործերի տեսչությունում էր որպես տեսուչ:

Հ. Խաչատրյանի կյանքի հետագա երեսունհինգ տարիները անշրջելիորեն կապված են Շիրակի երկրագիտական թանգարանի հետ. 1987-2017թթ. նա թանգարանի տնօրենն էր, ապա մինչև իր կյանքի ավարտը՝ թանգարանի ամենահեղինակավոր գիտաշխատողն ու գլխավոր ֆոնդապահը: Երկրաշարժին զոհ գնաց երիտասարդ կինը, որբացավ մանկահասակ դուստրը: Թվում էր՝ ծանրագույն հարվածը թևաթափ կանի նրան, ինչպես շատերին: Սակայն ուժերի գերլարումով հաղթեց ցավին, որը տեղի տվեց, նահանջեց, բայց չհեռացավ ու պիտի ամեն աստծո օր ցկյանս անգթորեն ցավեցներ հոգին: Հասկացավ, որ միայն աշխատանքի, ամենժամյա սիրած զբաղմունքի մեջ է հոգու ցավերի խլացումը: Նա կա՛մ առավոտից մինչև ուշ մայրամուտ պեղավայրերում էր՝ սարերում, ձորերի մեջ, դաշտերում, կա՛մ թանգարանում՝ աշխատասեղանի առաջ՝ տարված պեղածո նյութերի ուսումնասիրությամբ:

1997 թ.-ից համատեղությամբ աշխատել սկսեց ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնում նախ՝ որպես գիտքարտուղար, ապա՝ ավագ գիտաշխատող՝ հմտորեն կազմակերպելով կենտրոնի հնագիտության բաժնի աշխատանքները ու փայլուն ղեկավարելով Շիրակի հնագիտական հուշարձաններին վերաբերող մի քանի գիտահետազոտական թեմաներ:

1989 թ.-ից անմնացորդ նվիրումով ղեկավարում էր Շիրակի երկրագիտական թանգարանի, ապա նաև ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական ուսումնասիրությունների կենտրոնի (1997-ից) ամենամյա հնագիտական արշավախմբերը, որոնց արդյունավետ գործունեությամբ մարզի տարածքում գտնվել են ավելի քան 30 նորահայտ հնագիտական հուշարձաններ, որոնց մի մասը միայն հասցրեց պեղել իր կենդանության օրոք:

1996 թվականին Հ.Խաչատրյանը նախաձեռնեց «Հին Հայաստանի գանձերը, ակունքներից մինչև քրիստոնեություն» մեծածավալ ցուցահանդեսը, որը Ֆրանսիայում, մասնավորապես՝ Նանտում, ապա Լիոնում (1997) հսկայական հաջողություն ունեցավ՝ իսկական հեղաշրջում առաջացնելով օտարների՝ մեր նյութական ու հոգևոր մշակույթի և պատմության մասին կիսաապօրատ պատկերացումներում, արժանիորեն հանրահռչակելով Շիրակի հնագիտությունը եվրոպական գիտական շրջանակներում:

1998-2002 թթ. մասնակցում էր հայ-ֆրանսիական համատեղ հնագիտական արշավախմբի աշխատանքներին Բենիամինում, Լուսակերտում և Արզնիում:

2004-2012 թթ. ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի թեմատիկ ծրագրով ղեկավարում էր Հայկաձորի հնագիտական արշավախմբը:

2009-2012 թթ. նրան վստահվեց Շիրակի երկրագիտական թանգարանի, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի և Ֆրանսիայի Էքսան Պրովանսի համալսարանի համատեղ հնագիտական արշավախմբի ղեկավարությունը:

2010 թվականից մինչև 2022թ. դեկտեմբերի 4-ը Խաչատրյանը Շիրակի երկրագիտական թանգարանի, ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Հարավային Մաքսոնիայի հուշարձանների պահպանության և հնագիտական ծառայության Հալլեի Մարտին Լյութեր համալսարանի միացյալ հնագիտական արշավախմբի ղեկավարն էր:

2007-2014 թթ. ֆրանսիացի հատնի հայազետ Ժան Պիեռ Մահեի հետ ղեկավարում էր Շիրակի երկրագիտական թանգարանի և Անիի ֆրանսիական հնագիտական համատեղ արշավախմբի աշխատանքները Շիրակում:

2004-2019 թթ. նա նաև ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի հետազոտական ծրագրով Մեծ Սեպասարի հնագիտական արշավախմբի աշխատանքի մասնակից էր, իսկ 2020-22 թթ. ղեկավարում է այն:

1987-2017թթ.՝ նրա ղեկավարման երեք տասնամյակներում, Երկրագիտական թանգարանի հիմնական ֆոնդի ցուցանմուշների քանակը եռապատկվեց՝ 8157-ից հասնելով 23115-ի:

Հ. Խաչատրյանը հեղինակ է շուրջ 70 գիտական հոդվածների, որոնց մի մասը հրատարակվել է արտասահմանյան հայտնի գիտական ամսագրերում: Ունի հրատարակած մեկ մենագրություն:

Համազասպ Խաչատրյանի գիտական վաստակը նշանակալի ներդրում է հայոց հնագույն մշակութային ժառանգության ուսումնասիրության գործում: Դրախառնակերտի, Հայկաձորի, Մեծ Սեպասարի և շիրակյան այլ հնագիտական հուշարձանների պեղումների արդյունքում հայտնաբերված ու մշակված մեծարժեք գտածոները իսկական գյուտեր են, որոնք ակադեմիական լրջախոհ գիտնական Խաչատրյանի հետազոտությունների և հրապարակումների շնորհիվ իրենց արժանի տեղն են զբաղեցնում հայոց բազմահազարամյա պատմության ու մշակութային ժառանգության անդաստանում: Համազասպ Խաչատրյանի ջանքերի շնորհիվ եվրոպական գիտական շրջանակներին հասանելի դարձան մեր ժողովրդի հարուստ մշակութային արժեքները, և պատահական չէր, որ բազմաթիվ արտերկրյա նշանավոր գիտական կենտրոնների ներկայացուցիչներ և արշավախմբեր անմիջական մասնակցություն ունեցան Շիրակի հնագիտական ուսումնասիրության գործին:

Չկա այլևս մեր Համիկը, մեր պարզ ու առինքնող, մեր բազմագիտուն ու շիտակ, մեր ամենահաս ու օգնական, մեր սիրելի ու անփոխարինելի ընկերը: Թող Տերը լուսավորի հոգիդ, մեր եղբայր ու ընկեր, քո լույսն ու սերը միշտ կմնան մեր հոգում:

Գ. ԱՂԱՅԱՆ,
Ս. ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ